

Тема 11. Витрати і ціни на продукцію (роботи, послуги)

План

1. *Витрати на собівартість продукції*
2. *Сутність та значення показника «собівартість продукції», сукупні витрати підприємства*
3. *Зміст і методика обчислення кошторису виробництва.*
4. *Розрахунки кошторису виробництва за окремими економічними елементами*
5. *Собівартість валової, товарної і реалізованої продукції*
6. *Методичні основи калькулювання собівартості продукції*

1. Витрати на собівартість продукції

Витрати - це обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні.

Всі витрати підприємства укрупнено можна розділити на два блоки:

1) поточні витрати, які пов'язані з вирішенням таких задач як закупівля сировини та матеріалів, їх транспортування та зберігання, обслуговування матеріально-технічної бази, утримання персоналу, тощо;

2) довгострокові (інвестиційні) витрати, пов'язані з вирішенням стратегічних задач підприємства, таких як будівництво, реконструкція або придбання нових приміщень, придбання нових машин та обладнання, тощо.

Витрати підприємства включаються у собівартість продукції.

Собівартість продукції як економічна категорія є грошовим виразом витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Економічний зміст собівартості продукції проявляється в наступному:

1) це комплексний економічний показник, який об'єднує в собі витрати на спожиті засоби виробництва, витрати на заробітну плату робітників підприємства, а також частину прибутку, призначену для соціального страхування;

2) це важливий узагальнюючий показник, який характеризує ефективність роботи підприємства;

3) слугує базою для ціни продукції та її нижньою межею для виробника щоб забезпечити процес відтворення виробництва. Тобто підприємство не може встановлювати ціну нижчу за собівартість задля недопущення збитків.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» собівартість реалізованої продукції складається з:

- виробничої собівартості продукція, яка була реалізована протягом звітного періоду;
- нерозподілених постійних загальновиробничих витрат;
- наднормових виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції включаються:

1) прямі матеріальні витрати, до складу яких включається вартість сировини та основних матеріалів, напівфабрикатів та комплектуючих, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат;

2) прямі витрати на оплату праці, до складу яких включається заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат;

3) інші прямі витрати включають всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду, амортизація, тощо;

4) загальновиробничі витрати, які включають витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату правління цехами, дільницями), амортизація основних фондів загальновиробничого призначення, витрати на вдосконалення технології та організації виробництва, комунальні платежі та інші витрати на утримання виробничих приміщень, охорону праці, техніку безпеки, тощо.

2. Сутність та значення показника «собівартість продукції», сукупні витрати підприємства (п.т. 1,2 підручник)

Собівартість продукції — це грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Що ліпше працює підприємство (інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше вдосконалює техніку, технологію та організацію виробництва), то нижчою є собівартість продукції. Тому собівартість є одним із важливих показників ефективності виробництва. Собівартість продукції має тісний зв'язок з її ціною. Це проявляється в тім, що собівартість є базою ціни товару і водночас обмежником для виробництва (ніхто не випускатиме продукції, ринкова ціна якої є нижчою за собівартість).

Під час обчислення собівартості продукції важливе значення має визначення складу витрат, які в неї включають. Як відомо, витрати підприємства відшкодовуються за рахунок двох власних джерел: собівартості й прибутку. Тому питання про склад витрат, які включаються в собівартість, є питанням їхнього розподілу між зазначеними джерелами відшкодування. Загальний принцип цього розподілу полягає в тім, що через собівартість мають відшкодовуватися ті витрати підприємства, які забезпечують просте відтворення всіх факторів виробництва: предметів, засобів праці, робочої сили та природних ресурсів. Відповідно до цього в собівартість продукції включають витрати на:

- дослідження ринку та виявлення потреби в продукції;
- підготовку й освоєння нової продукції;
- виробництво, включаючи витрати на сировину, матеріали, енергію, амортизацію основних фондів і нематеріальних активів, оплату праці персоналу;
- обслуговування виробничого процесу та управління ним;
- збут продукції (пакування, транспортування, реклама, комісійні витрати і т.п.);
- розвідку, використання й охорону природних ресурсів (витрати на геологорозвідувальні роботи, плата за воду, деревину, витрати на рекультивацію земель, охорону повітряного, водного басейнів);
- набір і підготовку кадрів;
- поточну раціоналізацію виробництва (удосконалення технології, організації виробництва, праці, підвищення якості продукції), крім капітальних витрат.

+Заведено розрізняти витрати загальні (сукупні) та витрати на одиницю продукції. *Загальні витрати* — це витрати на весь обсяг продукції за певний період. Їхня сума залежить від тривалості періоду й кількості виготовленої продукції. *Витрати на одиницю продукції* обчислюються як середні за певний період, якщо продукція виготовляється постійно або серіями. В одиничному виробництві витрати на виріб формуються як індивідуальні.

Сукупні витрати підприємства залежно від їхнього призначення виражаються кількома показниками. Згідно з чинним законодавством та інструктивними матеріалами виокремлюють: валові витрати; кошторис виробництва; собівартість валової, товарної і реалізованої (проданої) продукції.

Показник валових витрат уведено в систему економічних обчислень та обліку на підприємствах для визначення оподаткованого прибутку згідно із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», що був схвалений Верховною Радою України у травні

1997 року. Він є синтетичним показником і включає не тільки ті витрати, що формують собівартість продукції, але й інші. Тому цей показник не входить достатньо органічно в систему показників собівартості продукції і тут не розглядається.

+*Кошторис виробництва* — це витрати підприємства, зв'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того, відносять їх на собівартість продукції в цьому періоді чи ні. Отже, кошторис виробництва і собівартість загального обсягу продукції, як правило, не збігаються. Кошторис виробництва складають за економічними елементами

3. Зміст і методика обчислення кошторису виробництва.

Кошторис витрат виробництва -це витрати підприємства, пов'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того, чи відносяться вони на собівартість продукції в цьому періоді, чи ні.

Він складається за економічними елементами витрат, перелік яких наведено в законі “Про оподаткування прибутку підприємства” (Ст. №9).

Елемент витрат -це сукупність однорідних за економічним змістом статей витрат.

Групування за економічними елементами проводять не тільки для визначення витрат виробництва, але і для визначення співвідношення між затратами уречевленої і живої праці.

Виділяють такі елементи витрат:

1. Матеріальні витрати (без врахування зворотних відходів).
2. Оплата праці.
3. Відрахування на соціальні потреби.
4. Амортизація основних засобів і нематеріальних активів.
5. Інші витрати.

1. До матеріальних витрат належать:

- вартість сировини, матеріалів, палива, запчастин, МШП;
- знос МШП;
- вартість купованих комплектуючих виробів і напівфабрикатів, які підлягають монтажу або додатковій обробці на даному підприємстві ;
- вартість робіт і послуг виробничого характеру, які надаються сторонніми організаціями (автотранспортними підприємствами, станціями технічного обслуговування);
- вартість використаної природної сировини, плата за деревину на пні, плата за воду в межах встановлених лімітів;
- вартість природної енергії всіх видів.

Із величини матеріальних витрат вираховується вартість зворотних відходів, до яких належать: залишки матеріальних ресурсів, які передаються згідно технології до інших підрозділів як повноцінний матеріал.

Вартість матеріальних ресурсів формується виходячи з цін їх придбання (без урахування податку на добавлену вартість, за виключенням випадків, передбачених законодавством), включаючи оплату процентів за кредит, який надається постачальником цих ресурсів; націнок; комісійних винагород, вартості послуг товарних бірж, митних зборів, витрат на збереження, транспортування і доставку.

2. До елементу “Оплата праці” належать: витрати на виплату основної і додаткової зарплати працівників, які обчислені згідно з прийнятими на підприємстві системами оплати

праці, включаючи будь-які види грошових і матеріальних доплат, а також оплата за невідпрацьований робочий час.

3. До елементу “Відрахування на соціальні потреби” належать: обов’язкові відрахування на державне соціальне страхування, до пенсійного фонду, до фонду сприяння зайнятості населення .

4. До елементу “Амортизація основних засобів і нематеріальних активів” відносяться: суми амортизаційних відрахувань на повне відновлення , капітальний ремонт основних виробничих фондів, включаючи прискорену амортизацію активної частини. По цьому елементу також відображаються витрати, пов’язані із зносом нематеріальних активів.

5. До “Інших витрат” належать :

- витрати по обов’язковому страхуванні майна і працівників згідно із законодавством ;
- витратина сертифікацію і збут продукції , включаючи митні збори ;
- витрати по організованому набору працівників .
- обов’язкові відрахування до позабюджетних фондів (на будівництво і ремонт автомобільних шляхів , сприяння конверсії) на фінансування науково-дослідних міжгалузевих робіт, до інноваційних фондів та ліквідації наслідків ЧАЕС;
- витрати на гарантійний ремонт та обслуговування ;
- оплата послуг зв’язку і обчислювальних центрів , банківських послуг ;
- сплата рентних платежів ;
- витрати , пов’язані з емісією цінних паперів ;
- сплата процентів за банківський кредит і за використання матеріальних цінностей , взятих в оренду (лізинг).
- інші витрати , які включаються у собівартість продукції .

4. Розрахунки кошторису виробництва за окремими економічними елементами

Розрахунок основної та додаткової заробітної плати робітників, зайнятих виробництвом продукції (робіт, послуг), здійснюють окремо для робітників із відрядною формою оплати праці, і робітників із погодинною формою оплати праці. Основну заробітну плату робітників, зайнятих на відрядній оплаті праці, визначають на підставі обсягу виробництва відповідних видів продукції, трудомісткості її виготовлення (норми виробітку), відрядних розцінок і середньогодинної тарифної ставки.

Кошторис витрат на утримання й експлуатацію устаткування складають цехи основного виробництва. Кожну статтю кошторису обґрунтовують плановими розрахунками, вихідними даними для яких є:

запланований склад устаткування й транспортних засобів, які визначають на підставі норми використання та планового обсягу виробництва;

нормативи витрат рушійної енергії за окремими видами устаткування й середньої ціни (собівартості) окремих видів енергії;

норми витрат купованих матеріалів для експлуатації устаткування, включаючи запасні частини, мастильні та обтиральні матеріали;

норми амортизаційних відрахувань;

норми обслуговування устаткування та транспортних засобів допоміжними робітниками;

розрахунки розподілу продукції (робіт, послуг) допоміжних цехів;

розрахунки потреби в малоцінних і швидкозношуваних предметах та інструментах.

Одночасно зі складанням кошторису витрат на утримання й експлуатацію устаткування уточнюються кошторисні (нормативні) ставки цих витрат на одну машино-годину й одиницю продукції.

Розрахунок *кошторису* загальновиробничих витрат здійснюється на основі таких даних:

- структури управління цехами, їхні штатні розклади;
- норми витрат палива й енергії для опалення, освітлення та інших загальновиробничих потреб;
- норми амортизаційних відрахувань; У розрахунки витрат на охорону праці;
- розрахунки розподілу продукції й послуг допоміжних цехів;
- розрахунки витрат на утримання пожежної та сторожової охорони;
- розрахунок витрат на професійну підготовку й перепідготовку персоналу підприємства;
- норми податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених чинним законодавством.

5. Собівартість валової, товарної і реалізованої продукції

Собівартість валової продукції включає витрати підприємства протягом планового (звітного) періоду (рік, квартал, місяць) на виробництво і реалізацію продукції, що перебуває на усіх стадіях виробничого циклу (реалізована/товарна продукція, незавершене виробництво). Іншими словами, підсумовуються витрати на виготовлення і збут продукції, уже реалізованої, готової для реалізації та тієї, що ще перебуває на стадіях виробництва.

Собівартість товарної продукції підприємства обчислюється двома основними способами. Перший з них, синтетичний, ґрунтується на кошторисі виробництва. Останній коригують у такий спосіб:

- з кошторису віднімають витрати, які з різних причин не включають у виробничу собівартість продукції (витрати на підготовку та освоєння нової продукції, якщо вони фінансуються з прибутку чи інших джерел, поза виробничі витрати, відшкодування втрат від браку);
- віднімається приріст, додається зменшення залишків витрат
- майбутніх періодів;
- додається приріст, віднімається зменшення залишків майбутніх платежів (відпускних, винагороди за стаж роботи, за підготовчі роботи в сезонних виробництвах тощо).

Одержана сума є собівартістю валової продукції. Після її коригування на зміну залишків незавершеного виробництва за собівартістю (приріст віднімається, зменшення додається) одержуємо *виробничу собівартість товарної продукції.* Якщо до останньої додати поза виробничі (комерційні) витрати, то одержимо *повну собівартість товарної продукції.*

6. Методичні основи калькулювання собівартості продукції

Важливим є вибір методу калькулювання. Є різні методи обчислення собівартості виробів. Вибір методу залежить від особливостей виробництва, призначення калькуляцій, традицій підприємств тощо.

За повнотою охоплення витрат розрізняють методи калькулювання: за повними витратами та за неповними витратами. За першим методом усі витрати підприємства, як виробничі, так і невиробничі (адміністративні, на збут), повністю відносяться на собівартість продукції. У такому разі прибуток підприємства від продажу продукції визначається за формулою

$$\Pi = В - \text{Ср.п.},$$

де Π — прибуток від продажу (реалізації) продукції;

V — виручка (дохід) від продажу продукції;

$C_{р.п}$ — повна собівартість реалізованої продукції.

Цей традиційний для вітчизняної економіки метод застосовується й у світовій практиці.

Позитивні сторони цього методу:

- відомі всі витрати на кожний виріб, а значить, відома і його прибутковість;
- повна собівартість є базою ціни, а отже, її обчислення необхідне за моделі

ціноутворення

$$Ц = C_0 + \Pi_0,$$

де C_0 , Π_0 — відповідно повна собівартість і прибуток в ціні одиниці продукції.